

Selvitys Pohjois-Savon 1930-luvun klassististen koulurakennusten säilymisestä

Lähtökohtana tälle selvitykselle on Pohjois-Savon maakuntakaavan 2040 (2. vaihe) viranomaisvaiheen kaavaehdotus, jonka kuulemisessa Sonkajärven kunta on esittänyt Sonkajärven Kangaslammin koulurakennuksen ma-merkinnän poistamista. Kunta on uusiut kannanottonsa aluerakennetyöryhmän kokouksen jälkeen 28.8.2023, ks. alla:

Pohjois-Savon maakuntakaava 2040/kaavaehdotuksen valmisteluaineisto viranomaisten ja kuntien neuvottelu
28.8.2023

Sonkajärven kunnan kannanotto Kangaslammin entisen koulun kaavamerkinnän muuttaminen, suojelun purku

Sonkajärven kunta esittää kantanaan, että Kangaslammin entisen koulun suojelua koskeva merkintä poistetaan Pohjois-Savon maakuntakaavasta 2040. Kunnanhallitus on tehnyt asiaa koskevan esityksen kunnanhallitus 7.3.2023 § 53.

Sonkajärven kunta on hakenut yksityistä toimijaa Kangaslammin entisen koulun myynti-ilmoituksella, mutta yhtään kuntaa tyydyttävää tarjousta ole jätetty.

Kunnalle vuosittaiset käyttökustannukset ovat 18 593 €, alv 0 % vuodelta 2021 ja 15 129 €, alv 0 % vuodelta 2022. Säännöllisiä tilavaroja kokoontumistilalle on tullut keskimäärin kaksi kpl/kk/vuosi. Rakennuksessa on todettu sisäilmaongelmia. Rakennuksesta tehdyssä kuntoarviossa ja sen perusteella tehdyn hankesuunnitelman mukaan rakennuksen korjauskustannukset ovat 903 168 €, alv 0 % (30.9.2019). Peruskorjauskustannukset eivät sisällä mahdollisia asbestipurkukustannuksia eikä purkujätteen käsittelykustannuksia. Sonkajärven kunnalla ei ole tiedossa kiinteistölle vuokralaisia. Kunnan omistamien hyvin vähällä käytöllä olevia kiinteistöjä on vähennettävä (Sonkajärven kunnan kiinteistöselvitys 2018).

SONKAJÄRVEN KUNTA

Simo Mäkinen
kunnanjohtaja

Jari Sihvonen
tekninen johtaja

Kangaslammin koulun inventointitiedot on koottu Pohjois-Savon maakuntakaavan 2030 selvityksiin, julkaisuun Pohjois-Savon kulttuuriympäristö, osa 2, 2011:

Kangaslammin koulu

Tyypipiirustukset? Rakennettu v. 1939. Valintaperuste: (R)

Sonkakoskelle johtavan tien varressa sijaitseva Kangaslammin koulu valmistui v. 1939. Rapattu, tiilirunkoinen yksikerroksinen rakennus edustaa kansakoulurakennuksissa vielä tuolloin yleisesti käytettyä hyvin niukkaaleista klassismia; julkisivut ovat tiukan symmetriset, ainoina elementteinä ovat ikkunat, ovet ja tuuletusluukut. Ikkunoiden pielet ovat tasaiset ilmat mitään smyygirappauksia tai koristeita. Vanhat ikkunat on säilytetty. Näiden puitejakona on 1930-luvulla muotiin tullut malli.

Koulu lakkautettiin v. 1963, minkä jälkeen koulu oli seurakunnan omistuksessa ja myöhemmin hiihtokeskuksen käytössä. Rakennuksen ulkoasu on säilynyt hyvin, sisätilat sen sijaan on muutettu melkoisesti 1980-luvun lopussa.

Lammen rannalla säilynyt, koulurakennuksen kanssa samoihin aikoihin opettajan käyttöön rakennettu tiilirunkoinen sauna, on maakunnassa yksi harvoista säilyneistä tiilirunkoisista koulujen saunarakennuksista. Pihasta on purettu puurakenteinen huussi- ja puuliiterirakennus.

Kuvat 1-2. Kangaslammin koulu.

Pohjois-Savon maakuntakaavoja varten laadituista vanhemmista inventoinneista (julkaisut *Kuopion seudun kulttuuriympäristö seutukunnan vahvuudeksi*, 2006 ja *Pohjois-Savon kulttuuriympäristö, osa 2*, 2011) löytyy seuraavat Kangaslammin kouluun verrattavissa olevat, saman aikakauden koulukohteet:

1. Vehmersalmen kirkonkylän koulu, Peruskoulun ala-aste

entinen kansakoulu v. 1930, Vehmersalmi/Kuopio. Eino Pitkänen. Arvotus: m. Vaalimisperusteet: R, H, M,

Vehmersalmen kirkonkylän koulu on osa Pohjois-Savon maakunnallisesti merkittävien koulujen ketjua ja edustaa 1920-luvun klassismin tyyliin rakennettua koulurakennusta. Arkkitehti Eino Pitkäsen suunnittelemaa 1920-luvun klassismia edustavaa tiilirunkoista Vehmersalmen kansakoulua alettiin rakentaa v. 1930 samana vuonna tuhoutuneen puisen koulurakennuksen tilalle. Ryhdikkään rakennuksen tyyli, vähäeleinen ja niukka klassismi heijasti aikansa kasvatuksellisia ihanteita järjestyksestä ja auktoriteeteista. Rakennuksen miltei koristeettomien, aukotukseltaan symmetristen julkisivujen koristeaiheet ovat keskittyneet poikkeuksellisen

komeaan räystäsfriisin ja sisäänkäyntiportaaleihin. Edelleen kouluna toimiva komea rakennus on päässyt rapistumaan. Ikkunatyypin vaihtaminen on muuttanut julkisivun ilmettä.

Kuva 3. Vehmersalmen kirkonkylän koulu.

---

2. Kirkonsalmen kivikoulu v. 1930, Iisalmi

Kirkonsalmen kivikoulu. Arkkitehti Toivo Salervo v. 1930. Valintaperuste: R, H, M

Kirkonsalmen kivikoulu rakennettiin tontilla sijainneen v. 1877 rakennetun Iisalmen kirkonkylän kansakoulun lisärakennukseksi. Koulun piirustukset laati tunnettu koulurakennusten suunnittelija arkkitehti Toivo Salervo. Rakennuksen muodonantoon vaikutti kansakoulusuunnitelmille annetut ohjeet tavoitteista halpuuteen, rakenteiden yksinkertaisuuteen ja tyyliä kansanomaiseen vaatimattomuuteen. Rakennuksen julkisivuissa tyyliä on käytetty 1920-luvun klassismille tyypillisesti niukasti, aiempia klassismin kausia vapaampaa julkisivusomittelua ilmentää mm ensimmäisen kerroksen ikkunoiden yläpuoliset rappaamalla muotoillut kuvioaiheet. Rakennuksen alakertaan tuli yksi luokka, keittola ja naisopettajan asunto, yläkertaan kaksi luokkaa ja toisen opettajan asunto.

Detaljeiltaan erittäin hyvin säilynyt ja maalauskunnan historiasta kertova rakennus on vuodesta 1993 ollut tyhjillään. Sitä on yritetty kunnostaa yhdistys- ja talkoovoimin. Koulu on suojeltu asemakaavassa. Se jää liikerakennusten alueelle (uusi, vielä toteutumaton asemakaava).

Kuvat 4-5. Kirkonsalmen kivikoulu.

---

3. Peruskoulun ala-aste v. 1932, Kaavi

Entinen kansakoulu, nykyinen ala-aste. Valintaperuste: R, M

Kirkonkylän historialliseen maisemakokonaisuuteen kuuluva entinen kansakoulu oli Kaavin ensimmäinen julkinen kivirakennus. Klassistisen kaksikerroksisen koulurakennuksen suunnitteli rakennusmestari Martti

Pasasen. Rakennus edustaa koulurakennuksen suunnittelussa 1920-1930-luvuilla ylivoimaisesti suosituimpana tyylinä käytettyä klassismia. Julkisivut ovat 1930-luvulle tyypillisen niukasti detaljoidut. Rakennus on peruskorjattu v. 1998, jolloin ikkunat ja ovet on vaihdettu sekä sisäänkäyntien eteen lisätty avokatokset. Rakennus kytkeytyy liitososalla uudempiin koulurakennuksiin.

Kuva 6-7. Kaavin alakoulu.

---

4. Naarvanlahden vanha kansakoulu "Valoharju" v. 1934, Lapinlahti

(ei oteta huomioon, hirsirakenteinen)

---

5. Entinen kansakoulu (nykyinen ala-aste), Tuusniemi

Entinen kansakoulu. Arkkitehti Eino Pitkänen, valmistunut v. 1935. Luettelointiperuste: (R, M)

Vuonna 1935 Tuusniemelle valmistunut rapattua klassismia edustava kaksikerroksinen kansakoulu kuuluu myöhemmin funktionalismistaan tunnetuksi tulleen arkkitehti Eino Pitkäsen nuoruuden töihin ja vaiheeseen, jossa hän oli jo muissa rakennustyypeissä siirtymässä funktionalismin muotokieleen (vrt. Iisalmen Pyhän Ristin kirkko v. 1932, Iisalmen uimarannan rantapaviljonki v. 1934).

Rakennuksen muodostaa kaksikerroksinen päämassa ja sitä pihanpuolelta rajaavat symmetrisesti siipiosat. Koulun rakennusosia kuten ovia ja ikkunoita ym. on paljon muutettu.

Kunto??? Kunnalla on ollut purkutoiveita?

Kuva 8. Tuusniemen entinen kansakoulu.

---

6. Hiidenlahden entinen kansakoulu, Tuusniemi

Hiidenlahden entinen kansakoulu. Valmistunut v. 1930. Luettelointiperuste: (R, M)

Vuonna 1930 valmistui Hiidenlahden kylälle oma koulutalo, joka edustaa rapattuna tiilirunkoisena maakunnan kyläkouluille harvinaisempaa, varsinaisesti 1930-luvulla yleistynyttä kivirakennustapaa. Koulun julkisivuissa näkyy vielä viitteitä 1920-luvun klassismiin, kuten räystäslinjojen ja joidenkin ikkunoiden koristeprofiloinnit. Rakennuksen sisäänkäyntinä on poikkeuksellisesti rapattu umpikuisti kouluissa 1920-1930-luvuilla tyypillisemmän avokuistin sijaan.

Koulu lakkautettiin v. 1980. Tämän jälkeen rakennuksessa toimi mekaanisen musiikin museo vuoteen v. 1988 ennen siirtymistään Varkauteen. Nykyisin rakennus on yksityisomistuksessa ja asuinkäytössä. Rakennusta on 1980-luvulla jatkettu harkkorakenteisella lisäsiivellä, mutta muuten se julkisivuiltaan hyvin säilyttänyt alkuperäiset piirteensä. Kunto?

Kuva 9. Hiidenlahden entinen kansakoulu.

---

7. Puurtilan koulu, Varkaus

Rapattu koulu, arkkitehti Carolus Lindberg, valmistunut v. 1939. Valintaperuste: (R, M)

Tiilirakenteisen koulun suunnitteli arkkitehti Carolus Lindberg, joka paremmin tunnetaan Suomen ja Pohjoismaiden rakennustaiteen ja ornamentiikan professorina ja restaurointi- ja kaavoitustöistään. Hän oli

saattanut saada koulun suunnittelutyön juuri Varkauden kauppalaan 1930-luvulla tekemänsä asemakaavoitustyön yhteydessä. Koulu valmistui vuonna 1939, vaikkakin tyyliltään sen voisi ajoittaa 1920-luvulle. Juhlava klassistinen, kolmikerroksinen rakennus muistuttaa taajamiin rakennettuja ns. keskuskansakouluja. 1930-luvun maaseudun kivikoulut olivat tyylipiirteiltään Puurtilan koulua huomattavasti pelkistetympiä.

Koulu toimi valmistuttuaan ensin ammustehtaana (v. 1939-40) ja sotilassairaalana (v. 1941-1945). Vuonna 1952 kouluun tehtiin perusteellinen korjaus. Myöhemmissä korjauksissa myös ikkunat on vaihdettu.

Kuva 10. Puurtilan koulu.

---

8. Entiset koulurakennukset v. 1938, Vieremä

Entiset koulurakennukset v. 1892, v. 1914 ja v. 1938, piharakennus v. 1936. Luettelointiperuste: (R, M)

Kirkonmäellä vanhan Ouluntien ja kirkon välissä sijaitsee maakunnallisesti mielenkiintoinen kolmen entisen koulutalon ja näihin liittyvän piharakennuksen muodostama kokonaisuus edustaen samalla kansakoulurakentamisen historiaa ennen toista maailmansotaa.

(...)

Kolmas koulutaloista valmistui v. 1938 Kansakoulujen piirustustoimistossa laadituin suunnitelmin. Talon arkkitehtuurissa näkyy hyvin koulutaloissa aina 1940-luvulle suosittu klassismi, joka tosin 1930-luvun koulutaloissa oli hyvin pelkistettyä. Rakenteena on tuolloin yleistynyt rapattu tiilirunko. Rakennus muutettiin v. 1968 kirjastoksi ja myöhemmin tilat on vuokrattu yritystiloiksi. Pihakokonaisuutta täydentää v. 1936 valmistunut betonitiilinen piharakennus.

Kuva 11. Vieremän ent. kansakoulu.

Kuvat 12-13. Vieremän kirkonkylän entisiä koulurakennuksia (lähde www.vierema.kuvat.fi).

---

9. Entinen Nissilän koulu 1940-luku, Vieremä

Entinen Nissilän koulu. Inventoimatta, oletettavasti rakennettu 1940-luvulla.

Luettelointiperuste: (R). Kuului valtakunnallisesti merkittävään alueeseen luetteloinnissa v. 1993

Nissilän entinen, nyt tyhjiillään oleva koulu on tyyppipiirustuksilla toisen maailmansodan jälkeen rakennettu kaksikerroksinen rapattu maaseutukoulu, joka on julkisivuiltaan melko hyvin säilyttänyt alkuperäiset piirteensä. Rakennuksen yksityiskohdat kuten parvekeikkunat ja ovet viittaavat edeltäneen aikakauden (1930) koulurakentamiseen.

Kuva 14. Entinen Nissilän koulu (lähde www.vierema.kuvat.fi).

Johtopäätelmät

Täysin Kangaslammin entisen koulun kaltaista yksikerroksista, 1930-luvun klassististyylistä koulurakennusta ei maakuntatasoisissa inventoinneissa ole tullut vastaan. Tyyllisesti lähimpänä ovat Kaavin alakoulu, joka tosin on kaksikerroksinen, ja Vieremän keskustassa kolmen entisen koulurakennuksen pihapiirissä oleva, voimakkaasti uudistettu koulurakennus, jossa Kangaslammin koulurakennuksesta poiketen ei ole aumavaan harjakatto.

Se, ettei maakunnallisissa inventoinneissa ole täysin vastaavaa koulurakennusta, ei tietenkään poista tosiasiaa, että vastavia maaseutukouluja voi löytyä paikallisesti merkittävien rakennusten joukosta. Esimerkiksi Iisalmen kaupunki on inventoinut kattavasti myös maaseutualueitaan ja julkaissut inventoinnit painettuna julkaisuna v. 2023. Julkaisusta löytyy Kihlovirran koulu, joka on valmistunut v. 1946. Se on

tyyliltään 1930-luvun klassismia edustava 1-kerroksinen rapattu koulurakennus, jonka suunnitteli kunnan rakennusmestari Atte Kettunen. Sotien vuoksi rakentaminen siirtyi 1930-luvulta 1940-luvulle. Kettunen esitti alkujaan v. 1937 päivätyssä rakennustyöselityksessä koulua rakennettavaksi hirrestä, mutta rakennus toteutettiin lähes 10 vuotta myöhemmin tiilirakenteisena. Kihlovirran koulu lakkautettiin 1973. Rakennus on nykyisin yksityisomistuksessa, asuinkäytössä ja hyväkuntoinen.

Kuva 15. Entinen Kihlovirran koulu (lähde: Iisalmen maaseudun rakennettu kulttuuriympäristö, 2023).

Toinen Iisalmen julkaisussa esitelty rapattu 1940-luvun koulurakennus on Poroveden koulu, jonka kunnanrakennusmestari Valter Alakokkare suunnitteli vuonna 1946 ja joka rakennettiin kolme vuotta myöhemmin. Rakennuksen ilmeessä näkyy jo siirtyminen klassismista funktionalismiin.

Kuva 16. Entinen Poroveden koulu (lähde: Iisalmen maaseudun rakennettu kulttuuriympäristö, 2023).

On oletettavaa, että myös muissa Pohjois-Savon kunnissa 1930-luvun koulurakennuksia on edelleen säilynyt. Vaikka itse Kangaslammin koulurakennus ei ole maakunnallisesti ainutlaatuinen, sen **rantasaunan kaltaista ei ole noussut inventoinneissa esille**. Tavallisesti koulujen opettajiston käyttöön on rakennettu puisia sauna- ja varastorakennuksia. **Rantasaunan säilyttäminen osana Kangaslammin virkistysaluetta on suositeltavaa**. Rakennus on nykyisinkin esim. avantouimarien käytössä.

Edellä olevan selvityksen perusteella **Kangaslammin koulun ma-merkintä voidaan poistaa maakuntakaavasta**. Koulurakennuksella on silti edelleen arvoa paikallisesti merkittävänä rakennuksena. **Ma-merkintä siirretään maakuntakaavassa rantasaunalle**. Selvityksen johtopäätelmänä liitto suosittelee, että kunta jatkaa Kangaslammin koulun myyntiä ja kiinnittää huomiota saunarakennuksen säilyttämiseen ja ylläpitoon.